

**ARHIVSKA GRAĐA VUKOVARSKOG VLASTELINSTVA
1719 — 1945**

Stjepan Sršan, Historijski arhiv Osijek, Osijek, Nikole Demonje 1

Za proučavanje povijesti, naročito ekonomske, istočne Slavonije, Srijema i okolice arhivska građa vukovarskog vlastelinstva, uz spise srijemske županije, sigurno je prvorazredni i osnovni izvor od početka XVIII st. pa do 1945. godine. Nakon odlaska Turaka (1687) novoosvojena područja su došla u ruke stranih feudalaca ili vojske, koji su na feudalnim odnosima vukli veliku dobit. Vukovarski veleposjed se nalazio od 1736. godine pa do njegovog raspadanja 1945. godine u rukama njemačke grofovske obitelji von Eltz iz Mainza. Obuhvaćao je velika područja u feudalnom sistemu da bi u kapitalističkom, poslije 1850-ih godina, bio sveden na nešto više od 20.000 jutara površine. Iz obiteljske, a naročito iz gospodarstvene, djelatnosti toga latifundija nastala je bogata arhivska građa, koja nažalost nije u cijelosti sačuvana. Ipak ono sačuvano čini veći dio koji se nalazi na čuvanju u Historijskom arhivu u Osijeku te je pristupačno po svojoj sredenosti istraživačima. Na temelju inventarskog popisa knjiga po svojem nastanku i sadržaju te spisa po svojim grupama djelatnosti uz poneku uputu o njihovom osnovnom sadržaju više radi ilustracije, mogu se lako i brzo naći osnovni podaci. Arhiva sadrži nešto obiteljskih spisa, korespondenciju, odredbe, sudske spise feudalnog doba a kasnije zemljišne, agrarne, financijske, nešto spisa o posjedima u Njemačkoj, a napose gospodarstvene spise.

Mislimo da će ovo objavljivanje omogućiti bliži i neposredniji uvid u bogatu riznicu podataka iz svih grana djelatnosti koje su bile zastupljene u životu u istočnoj Slavoniji i Srijemu nakon odlaska Turaka pa sve do 1945. godine.

Uvod

Kada je riječ o značenju arhiva za znanost, njihovoj vrijednosti i društvenoj ulozi, šira javnost upoznaje uglavnom tek posredno, na osnovu rezultata znanstvenih istraživanja koji postaju dostupni nakon objavljivanja. Obzirom da su mnoga značajna pitanja, ne samo u oblasti historiografije, već i u području ekonomije, sociologije, književnosti, pra-

va, medicine, etnologije, geografije i drugo još uvijek nedovoljno obrađena, razumljivo je da se istraživači sve više orjentiraju na arhivsku građu kao izvor podataka.

S druge pak strane je činjenica da su rijetka područja na tlu Evrope koja su tokom vjekova izgubila najveći dio onoga što je u obliku pisanog svjedočanstva moglo govoriti o njegovoj povijesti, kao što je to područje Slavonije, Baranje i Srijema. Od pojave Rimljana u ovim krajevima, preko seoba naroda, dolaska Slavena, Mađara, tatarskih horda a napose Turaka pa sve do 1945. godine, područje Slavonije, Baranje i Srijema bilo je izloženo vojnim i neprijateljskim pustošenjima. Od arhiva, rukopisnih zbirki i biblioteka, stvaranih i gubljenih u raznim vremenima, ostali su samo veći ili manji fragmenti. Pa i mnogi ti fragmenti rasuti su širom Evrope, tako da se u Slavoniji nalazi tek jedan dio i to pretežno iz novijeg vremena.

Nadalje, shvaćanje mjesta, uloge i značenja arhivskih ustanova u životu društva kod nas se, naročito poslije drugog svjetskog rata, temeljito izmijenilo. Arhivi nisu više neke tvrđave u kojima se čuva građa, nepriступaćna oku i ruci znanstvenika i građana. Arhivski se radnici trude da arhive transformiraju u prave ustanove kulture u kojima arhivsku građu, kao općenarodno blago, treba da koristi što veći broj građana, dakle u ustanove koje pridonose razvoju znanosti, kulture i obrazovanju naroda. U kom će stupnju taj društveni zadatak biti realiziran zavisi od više faktora kao stručni kadar, stupanj sređenosti i pristupačnosti građe, smještaj, tehnički uvjeti, i svakako prvenstveno znanstveno-informativna sredstva. Jer od oblika i bogatstva informacija zavisi i širina i dubina korištenja arhivske građe, budući da znanost traži da bude informirana o podacima koje u sebi sadrže arhivski fondovi.

Imajući gornje u vidu, objavljivanje znanstveno-informativnih pomagala i arhivske građe za Slavoniju i Baranju iz prošlosti jest važan doprinos njezinom osvjetljavanju i znanstvenom pristupu. To tim više što su poslije odlaska Turaka iz Slavonije nestale specifične prilike kada po sačuvanim pisanim izvorima i počinje prava povijest ovih krajeva. Tako će biti svaki doprinos, pa i ovaj, smatramo, dragocjen dio da se rekonstruiraju i sagleda Slavonija kakva je bila i zašto je takva bila, a donekle i zašto je takva ili kakva bi mogla biti. Jer znamo da znanost želi da pronikne i u budućnost, te masovno proučava čovjekovo ponašanje kako bi se, eventualno, moglo nazreti ono sutra, odnosno kakvu sudbinu čovjek sebi priprema.

Potrebna objavljivanja prikaza značajnijih fondova i arhivske građe nameće se i sa stanovišta demokratizacije korištenja informacija i podataka koja je kod nas sve šira i radikalnija. Treba omogućiti svakom čovjeku da može koristiti arhivsku građu, tog najkompletnijeg i najautentičnijeg kulturnog dobra svakog naroda. Zato držimo da je ovo i ovakvo objavljivanje korisno i potrebno.

Povijesna bilješka za vukovarsko vlastelinstvo

Porazom Turaka 12. VIII 1687. godine na Mohačkom polju skršena je ofenzivna snaga turske vojske i omogućeno je nadiranje austrijske vojske prema istoku. Već 26. IX 1687. godine oslobođen je Osijek a zatim grof d' Aspremont polazi prema Vukovaru. Turci su zapalili utvrđene Vukovar i povukli se prema Iloku. Sve do 1699. g. ratna se sreća u ovim krajevima okreće sad jednima sad drugima. Budući da su se glavne ratne operacije između austrijske i turske vojske vodile baš u područjima istočne Slavonije, Srijema, te južno i istočno od tih krajeva, to je u desetogodišnjem ratu skoro istrijebljen ili se razbježao sav narod koji je živio na tim područjima. Vojske obiju carevina su bile iscrpljene, zemlja opustošena, sela i gradovi popaljeni i razvaljeni. Konačno je sklopljen mir u Srijemskim Karlovcima 21. I 1699. godine, po kojem je utvrđena granica između austrijske i turske carevine išla od utoka Tise u Dunav, zatim na utok Bosuta u Savu, dalje Savom do utoka Une i dalje uz rijeku Unu. Po tom ugovoru potpale su novostečene zemlje (terra neoquistica) pod bečku ratnu komoru i vojsku, dočim su organizaciju uprave uvodili činovnici carske komore već od 1688. godine. Oni su prema dobivenim instrukcijama načinili popis svih »živih i mrtvih« naselja, ograničili »hatare« pojedinih mjesta, ustanovili obradive i neobradive zemljišne površine, popisali oranice, livade, vinograde, šljivike, pašnjake, bare i ribnjake, te ugovorili sa zatečenim stanovništvom visinu godišnje kontribucije (poreza) i svakom naselju izdali primarnu gruntovnicu ili katar. Svu su zemlju podijelili u provizorate tj. u privremeno upravna područja koji će vršiti upravu i sudstvo.

Prema osnovi biskupa Kolonića bečki dvor je mislio da bi »Ugarska, Hrvatska i Turkom otete zemlje mogle kralju otvoriti nova vrela prihoda. Prijašnjim svjetovnim vlasnicima nije dužan car povratiti zemlje, jer su one njegovim novcem i krvlju njegove vojske predobite. Moglo bi se ipak svjetovati da im kraljevskom milošću i darežljivošću zemlje prepusti ako poveljama svoje pravo dokažu, ali podjednako oni imaju položiti prisegu vjernosti, plaćati porez, primati vojsku na stan i nositi sve druge javne terete. Svećenstvu neka se po kanonskom pravu vrata dobra, ali i oni treba da nose javne terete. Dobra u kojih nitko ne iskaže pravo svojine (...) neka se dražbeno prodaju najboljem kupcu, bez obzira na stališ, narodnost i vjeru.«¹

Taj kraljevski otpis je čitan u hrvatskom saboru 8. III 1700. godine. Do 2. V te godine morali su svi reflektanti na posjede dokazati svoja posjednička prava pred carskom komisijom nad određenim posjedom. No kako je tokom dvjestogodišnjeg ratovanja mnogo hrvatskih rodova »za uvijek zamuklo« to se Slavonija i Srijem otvorio javnoj dražbi i diobi.²

¹ Šišić, Ferdo, Županija Virovitička, Osijek 1896, str. 82.

² Ibidem, str. 82.

Tako već početkom XVIII stoljeća nalazimo u ovim krajevima četiri vlasnika zemlje: carsku vojsku i komoru te crkvu i feudalce, uglavnom strane. Na svim tim posjedima živjeli su kmetovi, dijelom starosjedioci a dijelom novonaseljeni, opterećeni teškim nametima za državu, vojsku, vlastelu i crkvu.

O teškim prilikama i položaju opustošene Slavonije i Srijema kao i o zulumima vojske i drugih vlasnika posjeda, o upadanju raznih četa i horda u pogranične predjele Austrije i Turske, o razbojnicima koji su se namnožili, pisali su drugi te nećemo ovdje posebno govoriti³.

Centralna vlast u Beču je početkom XVIII st. počela sputavati samovolju i obijest svojih činovnika, vojnih i civilnih, kao i feudalaca. To prvenstveno da bi stvorila jaku centralističku državu, a s druge strane jer je željela kako-tako zadržati stanovništvo u ovim krajevima, budući da je velik dio bježao u Tursku ili se bunio zbog teškog položaja i stanja. Poradi toga je 22. V 1737. godine car Karlo VI izdao *Urbar za Slavoniju*, koji je uređivao odnose između seljaka i njihovih gospodara⁴. U njemu su bile određene osnovne dužnosti i prava na relaciji seljak — feudalac i obratno. U *Urbaru* su utvrđeni zemljišni odnosi, veličina selišta, broj radobota, visina poreza i podavanja, desetina, regalna prava, podavanja za vojsku i ostalo. Unatoč svega toga seljak—kmet je ipak imao malo koristi jer su vlastela i dalje postupala prema uhodanoj praksi ili svojem nahođenju. Poradi toga su u Slavoniji i Srijemu nicali česte bune, nemiri i javno nezadovoljstvo o čemu imamo dosta podataka u arhivskim dokumentima i nekim objavljenim radovima⁵.

Formiranje vukovarskog posjeda

Među prvim našim posjedima koji su pripadali pod tuđinca bio je iločki posjed koji je obuhvaćao velik dio Srijema. Njega je 1689. godine dobio knez Livije Odescalchi. nećak pape Livija, kao protuuslugu za pomoć Beču u ratu s Turcima. Posjede Tovarnik i Sotin dobiva 1720. godine general von Fels, koje je 1721. g. naslijedila njegova kćerka Marija Margareta Freim Collona von Fels. No ona ih je već 1722. godine prodala generalu grofu Odvyeru, a ovaj ih je 1728. g. prodao brarunu Johannu Wilhelmu von Pfeffeshofenu za 155.000 rajnskih forinti.⁶

³ Josip Bösendorfer, *Crtice iz Slavonske povijesti*, Osijek 1910.; *Isti, Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb 1950. Stjepan Pavičić, *Podrijetlo naselji i govora u Slavoniji i Srijemu*, Djela JAZU 47, Zagreb 1953.

Slavko Gavrilović, *Seljštvo na vlastelinstvu Nuštar-Gaboš*, Zbornik za društvene nauke Mat. Srpske 1961. Ferdo Šišić, nav. djelo i drugo.

⁴ J. Bösendorfer, *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb 1950. str. 193.

⁵ *Vukovarsko vlastelinstvo*, — građa, *Historijski arhiv Osijek* (dalje HAO); Gavrilović Slavko, nav. djelo; Ferdo Šišić, nav. djelo; i drugo.

⁶ HAO, *Vukovarsko vlastelinstvo*, kul. br. 1

Vukovarski posjed, koji je bio dobro bečke krune, daruje car Karlo VI 26. IV 1728. godine grofu Joh. Ferdinandu Küffsteinu kao zamjenu za posjed Dioszeg u Mađarskoj. Tada je vukovarski posjed obuhvaćao slijedeća mjesta: Stari i Novi Vukovar, Banovce, Berak, Bogdanovce, Čakovce, Đeletovce, Ilaču, Ilince, Jankovce, Laze, Lovas, Malu Vašku, Mikluševce, Mohovo, Negoslavce, Nijemce, Novake, Opatovac, Orolik, Petrovce, Slakovce, Svinjarevce, Sarengrad i Tompojevce. Ujedno je grof Küffstein 16. VI 1728. g. kupio od baruna W. Pfeffershofena posjede Tovarnik i Sotin za 154.000 rajn. forinti i pripojio ih vukovarskom posjedu.

Konačno je car Karlo VI 26. IV 1731. godine potvrdio čitav vukovarski posjed zajedno sa Tovarnikom i Sotinom grofu Küffsteinu. Pored toga tome je posjedu pripojeno još 100 selišta, poimence mjesta: Antin, Bobota, Korod, Pačetin, Tordince, Trpinja i Vera, koja su se nalazila na zapadnom dijelu vukovarskog posjeda, a koja su do tada bila carsko dobro. Time je konačno formiran veliki feudalni posjed u istočnoj Slavoniji i Srijemu na početku 18. st. pod nazivom *Vukovarsko vlastelinstvo*. Osim pojedinih mjesta na jugu posjeda koja su potpala pod Vojnu Krajinu, te kasnije kupljenog posjeda Gaboš i Ada, vukovarski posjed će se zadržati u svojem opsegu sve do konca feudalne epohe, a potom prelazi u kapitalističkom društvenom odnosu u veleposjed sa novo-nastalim ekonomijama i seoskim općinama sve do konca 1945. godine.

Konačno je grof Küffstein 15. XII 1736. godine prodao cijelo vukovarsko vlastelinstvo izbornom knezu nadbiskupu Mainza grofu Karlu Filipu von ELTZ za 175.000 rajnskih guldena. Naime grof Eltz je zadužio cara Karla i stekao velikih zasluga u ratu protiv Francuske, tako da se bečka kruna obavezala da će grof Karlo von Eltz dobivati od dvorske Komore godišnje 5000 guldena tako dugo dok se ne nađe koje slobodno vlastelinstvo. To je bio slučaj s vukovarskim posjedom u koji je ušao 5. V 1737. godine. Vukovarsko vlastelinstvo je ostalo otada pa sve do 1945. godine u stalnom posjedu grofova von Eltz, jedino što su 1745. g. mjesta Banovci, Đeletovci, Ilinci, Laze, Nijemci, Orolik i Slakovci sa 61 i pol selišta potpala pod Vojnu Krajinu.⁷

Obitelji von Eltz

Obitelj Eltz se pojavljuje u Njemačkoj već u XII st, te slovi kao jedna od najstarijih i zaslužnih plemićnih obitelji u Njemačkoj⁸. Ona se tokom vremena razila u više linija. Mi ćemo se zaustaviti na članu tog starog ritterskog roda Hansu Jakobu von Eltz, ocu Filipa Karla, koji je bio izborni knez i nadbiskup moguntinski u Mainzu. Ovaj je došao

⁷ HAO, vuk, vlastelinstvo, kut. br. 2 i3.

⁸ Dio podataka za poglavlje o obitelji Eltz koristio sam iz F. W. E. Roth, *Geschichte der Herren und Grafen zu Eltz, II, Mainz 1890.* str. 300 i dalje, a ostalo iz arhiva Vuk. posjeda.

u posjed vukovarskog vlastelinstva, kako je već spomenuto, 5. XII 1737. g. no sam nije nikada bio u ovim krajevima. Postavio je svoje ljude da upravljaju posjedom, primao dohotke a ostalo prepustio drugima. Posjed se nalazio u vrlo lošem ekonomskom stanju: zapuštena zemlja, napola divlja, sa mnoštvom ljudi koji su pobjegli ispred zakona i teških nameta ili su se odali relativno lakšem hajdučkom i razbojničkom životu. Grof Filip je 1743. g. (a po oporuci još 1738.) ostavio vukovarski posjed sinu svojega brata, Anselmu Kazimiru Franji Kempenich von Eltz. Ovaj se rodio 1709. g. Oženio je Josipu Faustin von Stromberg 1738. g. i dobio po ženi posjede u Njemačkoj. Budući da se vukovarsko vlastelinstvo i dalje nalazilo u teškim materijalnim i drugim neprilikama, napose poslije katastrofalne kuge koja je harala 1742. godine, kada je pomrlo mnogo ljudi, zatim zbog velikog broja razbojnika, pljačkaša, pograničnog još nesigurnog područja, dugova i slično, ponudio je 1745. g. njegov vlasnik da ga proda. Budući da se nitko ozbiljno nije zainteresirao za kupovinu s pripadnom cijenom, to je grof Anselmo Kazimir oduštao od prodaje.

Grof Anselmo Kazimir se nije za stalno naselio na svojem posjedu u Vukovaru, već je i dalje dobivao izvještaje i prihode preko svojih upravitelja. Godine 1755. izdao je u zakup plemenitom Jakobu Pohru de Rosenthalu na 32 godine mjesta Šarengrad, Mohovo, Opatovac, Novak i Lovas za 20000 rajnskih forinti⁹. Možemo si zamisliti kako je bilo seljaku pod zakupom koji je uza sve ostale obaveze morao još raditi i za svoga zakupca?

Godine 1771. obdarila je carica Marija Terezija obitelj von Eltz, »za vjernu službu«, vukovarskim posjedom kao majoratskim vlasništvom ili pravom nasljeđivanja prvorođenog muškog potomka te s pravom da je posjed neotuđiv od obitelji Eltz.¹⁰ To je u ono vrijeme mnogo značilo, jer će otada gledati na posjed kao vlastito dobro i više mu posvećivati pažnje. Anselmo Kazimir je umro u Mainzu 25. I 1778. g. a naslijedio ga je Hugo Filip, rođen u Mainzu 1. I 1742. godine. Nakon završenih škola mnogo je putovao po svijetu. Oženio je Sofiju Ter. von Weldeck und Montfort 1763. g. Baštiniio je posjede u Njemačkoj Eltville, gdje su se nalazili poznati rajnski vinogradi, šume i lovišta, što će sve imati stanovite reperkusije i na njegovom posjedu u Vukovaru. On je uveo racionalne mjere u gospodarstvo i na vukovarski posjed po uzoru zapadno-evropskih gospodarstava. Dao je između ostaloga premjeriti posjed i mapirati ga, uveo je bolju administraciju i centralno knjigovodstvo, za njegova se vremena mnogo gradilo i slično. Godine 1784. utisnut je grb Eltza u Vukovar, što je značilo da će odsada živjeti u Vukovaru i voditi brigu o posjedu daleko više nego dotada. Mjerenje zemljišta i mapiranje je završeno 1788. g. pa iz tog vremena imamo sačuvan bogat fond nacрта

⁹ HAO, Vuk. vlast. kut. 2.

¹⁰ HAO, Vukovarsko vlastel. kut. br. 5;

i karata sela i cijelog posjeda. Kada je 1787. godine podignut novi zemaljski arhiv u Budimu jedan dio vrijednih arhivalija i dokumenata prelazi u Budim na čuvanje. Za vrijeme Huga Filipa zavladała je velika kuga u Srijemu 1796. g. Tom je prilikom načinjen plan za veliki sanatorij po uzoru zapadnih bolnica i šteta je što nije došla do njegove realizacije jer bi to predstavljalo veliku zdravstvenu ustanovu u ovim krajevima i bio bi poticaj i za ostala područja koja su često trpjela od kužnih bolesti.

Ni Hugo se nije za stalno nastanio u Vukovaru, već je duže ili kraće vrijeme boravio na posjedu. Umro je u Koblencu 1818. godine, jer se iz Mainza morao preseliti zbog invazije Francuza. Njega je na vukovarskom posjedu naslijedio Emerik Josip Nepomuk, rođen 22. III 1765. g. u Mainzu. Nakon školovanja i on je stupio u carsku službu. Oženio je Mariju Henrietu von Coloredo Mansfeld 1794. g. Vršio je razne carske i državne službe kao npr. bio je 1801. g. ambasador na carskom dvoru u Španjolskoj, 1808. g. postaje veliki župan srijemske županije, a 1817. g. izvanredni carski ambasador i pratioc u Brazil carske princeze Leopoldine koja se udala za krunskog nasljednika princa Portugala i Brazila don Pedra. Za brojne zasluge odlikovan je raznim ordenima i visokim priznanjima, što je podizalo i autoritet njegovom posjedu u Srijemu. Poslije smrti svoje žene 1814. g., ponovno se oženio 1821. godine Marijom groficom Somogyi von Megyes. Ona je umrla 1864. g., a njen muž Emerik 1844. godine. Zaokupljen državnim poslovima nije se osobno mnogo brinuo za svoj posjed u Slavoniji nego ga je prepustio upraviteljima, koji su na dobro položenim temeljima od Huga pošli boljim putem u gospodarstvu. Budući da su Emeriku rano pomrli muški potomci, to je posjed prešao na njegovog brata Johana Filipa Jakoba. On je rođen 1779. godine, i također se nalazio u carskim službama. Johan Filip Jakob je poslije smrti svojega oca još baštinió posjede u Njemačkoj, a po smrti svojega brata Emerika, kako je rečeno, dobio je posjed Vukovar. No nije posebno ništa mogao učiniti za vukovarsko vlastelinstvo jer je iste godine (1844) umro na putu kad je iz Beča išao na svoj vukovarski posjed. Njegova žena Ana Marija Freiin Wambold je umrla 1852. g. Vukovarski posjed je naslijedio Hugo Filip Karlo, koji se rodio 19. VIII 1817. g. I on je službovao u carskoj službi i to pretežno vojnoj. Oženio se 1846. godine u Bratislavi groficom Ludvinom Pejačević de Veröcze, sestrom grofa Petra Pejačevića, srijemskog velikog župana. Po ocu je naslijedio vukovarski posjed, a po bratu Karlu posjedu u Njemačkoj. Kada je revolucionarne 1848. godine pošao da zaštiti vukovarski posjed od neprilika, ostavio je svoju obitelj u Retfali kraj Osijeka, a sam je pošao za Vukovar. No 26. X 1848. godine zarobila ga je vojska, osumnjičila kao špijuna, kriveći ga da je on predao osječku tvrđavu Mađarima i mučki ga ubila pred Vukovarem. Kada su 11. V 1849. godine došle trupe bana Jelačića u Vukovar opet je uspostavljen red, a sam ban je odsjeo u dvorac grofova Eltz.

Po smrti Huge naslijedio je vukovarsko vlastelinstvo brat Karlo, koji je rođen 29. I 1823. godine. I on se poslije škole posvetio vojnom pozivu te je sudjelovao u burnim godinama revolucije 1848—1849. u borbama u Sleswig-Holsteinu. Oženio je 1852. g. udovicu svojega brata Ludvinu r. Pejačević. Po ocu je naslijedio posjede u Njemačkoj a po bratu vukovarsko vlastelinstvo tako da je slovio kao jedan od jačih feudalaca u Evropi. Vukovarsko vlastelinstvo je preuzeo u veoma lošim ekonomskim i socijalnim prilikama, napose zbog češćih promjena vlasnika kao i zbog burnih revolucionarnih godina i promjene društvenog poretka. Za njegovo vrijeme nastale su velike promjene u ekonomskom pogledu na vlastelinstvu, jer je ono prešlo iz feudalnog u kapitalistički veleposjed. Uspio je sanirati loše stanje i dugove, povećao je svoje posjede u Njemačkoj a kao vrstan gospodar uveo je racionalno gospodarstvo na vukovarski posjed. Uvidio je da se zemlja mora intenzivno obrađivati i to putem agro-tehničkih mjera, a ne kao dotada po dvopolnom ili tropolnom sistemu, pa će ona davati obilan rod. Postepeno je preuzimao sva zemljišta u vlastitu režiju i učinio je velike investicije podizanjem mnogih ekonomija i pustara kao posebnih ekonomskih jedinica proizvodnje, nabavio je skupi »živi i mrtvi inventar«, naročito mašine, umjetna gnojiva, selekcionirano sjemenje i uveo niz drugih naprednih dostignuća. Započeo je gajiti stočarstvo sa najplemenitijim pasminama, te je podigao konjogojstvo na evropsku visinu. Uveo je i racionalno šumsko gospodarjenje, podigao je lov na moderan način, tako da je za vrijeme njegove duge uprave (1848—1900) vlastelinstvo postalo jedno od najuzornijih gospodarstava u Evropi. Njegov primjer je utjecao na susjedna sela i u mnogome doprinio razvitku domaćeg gospodarstva i izvan granica njegovog posjeda. Na političkom području nije aktivno sudjelovao, no uvijek se osjećao kao pravi domaći sin. Vrijedno je istaći da je mnogo pomagao kulturu i umjetnost, a osobito je unaprijedio domaću industriju i obrt, jer je vidio da bez toga ne može napredovati privreda. Za svoje zasluge više je puta odlikovan i od Zemaljske vlade u Zagrebu. Kako je vlastelinstvo dobro stajalo pokazuje i to što je 1892. g. mogao kupiti posjed Gaboš i Adu u veličini od 2506 jutara. Umro je 1900. godine i sahranjen je u Vukovaru u kojem je i živio. Poslije njega vukovarski se posjed nije više tako uzdigao. Njega je naslijedio najstariji sin grof Jakob, rođen 1860. On je oženio Mariju Lobkovic. Rano je umro, već 1906. g. u 46 godini života, ostavivši malodobnu djecu o kojoj je vodila brigu njihova majka grofica Marija i brat pokojnog Jakoba grof Erwein kao sututor. Prema oporuci iz 1902. g. postao je nasljednik vukovarskog posjeda malodobni grof Karlo. No i ovaj je rano umro, već 1922. godine, tako da su tutori njegovoj djeci Josefini i Jakobu postali njihova majka grofica Sofija i grof Erwein. Tek 1941. godine postao je grof Jakob punoljetan za preuzimanje posjeda. Njegova majka grofica Sofija se 1942. godine preselila u Njemačku, a do kra-

ja 1945. godine i ostali članovi obitelji Eltz iz Vukovara, gdje se neki i danas nalaze.

Arhiv vukovarskog vlastelinstva

Već je naprijed spomenuto da je vukovarski posjed došao do svojeg vrhunca u privrednom i organizacionom pogledu za vrijeme grofa Karla od 1848—1900. godine. Poslije njegove smrti, zbog ranih smrti njegovih nasljednika kao i ratnih neprilika, utjecaja stranog kapitala, nesigurnosti na tržištu, a velikim dijelom i preživjelosti jednog sistema, ono je išlo svojem padu i rasulu. To se vidi i na vođenju arhivske građe, tako da poslije 1900 tih godina arhivska dokumentacija nije više ažurno vođena, nema reda u spisima, pa čak onaj stari red polako dolazi u nered. Po oslobođenju naše zemlje od okupatora 1945. godine, vukovarski posjed je proglašen za opće narodnu imovinu. U socijalističkom društvu iz njega izrastaju industrijsko-poljoprivredni kombinati, dio zemljišta su dobili seljaci i tako nam jedino arhivski dokumenti govore o događajima koji su se dešavali kroz više od 280 godina na cijelom području vlastelinstva. Arhiv vukovarskog vlastelinstva je prvorazredni spomenik kulture i povijesti jer nam pokazuje život, rad, ekonomsko, socijalno i drugo stanje nakon odlaska Turaka (1687) pa sve do 1945. godine, na širokom području toga posjeda i dalje.

Pisana dokumentacija s područja vukovarskog vlastelinstva nastaje odmah poslije izгона Turaka iz naših krajeva. Iz najstarijeg vremena sačuvane su porezne knjižice pojedinih sela, neke vrste grunтовnice ili katastri, zatim kupoprodajni ugovori, procjena imanja, razni napuci, primitak novca, desetinske knjige i slično. Od 1760. tih godina uvodi se nešto bolja organizacija na vukovarsko vlastelinstvo, pa to ima odraza i na vođenje administracije, kada postoje gospodarski izvještaji upravitelja koje su ovi redovito slali vlasnicima. Do 1848. godine zastupljena su pretežno popisivanja i podavanja naturalija, gotovog novca, robota, razne blagajničke knjige prihoda i rashoda, sve na principu feudalnog društvenog uređenja. Poslije 1950-tih godina nastaje drugi društveni poredak a i uvodi se novi sistem administracije sa centralnim urudžbenim zapisnikom i registrima. Preko njih se dijelila administracija na manje ekonomske jedinice u skladu s realnim stanjem na gospodarskoj organizaciji. Arhiv vlastelinstva je od tada uredno vođen po brojevima i slovnim oznakama, što nam pokazuje i sačuvani Index vlastelinskog arhiva sastavljen tek 1912. godine. Na žalost za vrijeme 1. i 2. svjetskog rata, kao i nestabilnih prilika u obitelji od 1900. g. mnogo je vrijednih dokumenata propalo i nestalo a od sređene arhive malo je ostalo u prvobitnom stanju. Poslije oslobođenja zemlje 1945. g. arhiva, koja je za vrijeme rata preseljena na tavan preko puta dvorca u Vukovaru, zatečena je 1948. g. u veoma lošem stanju zbog kiše, glodavaca, radova na krovu i ljudi. Prvo je preuzeta u staro arhivsko spremište gdje je jedan dio stavljen u kutije. Drugi dio je sređivan 1976. g., nakon preseljenja arhiva u novo spremište u kojem se i danas nalazi¹¹. Kod sređivanja je bilo

mного poteškoća, napose identificirati pripadnost spisa i uspostavljanje prvobitnog poretka, a negdje se to nije ni moglo učiniti. Tom je prilikom načinjen sumarni inventar koji obuhvaća blizu 1900 knjiga i 660 arhivske kutije. One su smještene u prostorijama arhiva u Osijeku, Nikole Demonje 1, na nove metalne police. Osim knjiga i spisa sačuvano je još oko 150 karata, nacрта i planova.

Sumarni prikaz građe vukovarskog vlastelinstva

Inventarski popis građe vukovarskog vlastelinstva je, u načelu, načinejn prema principu provenijencije tj. prvobitnog poretka, gdje je to bilo moguće i uputno. Ovdje ćemo u kraćim crtama pratiti pojedine grupe ili serije predmeta, knjige i spise, arhivskog fonda od prvih njegovih spisa pa do posljednjih. Uz pojedine serije, predmete ili arhivske jedinice, dajemo kraći ili nešto prošireniji njihov osnovni sadržaj koji treba upozoriti na njihovu najopćenitiju vrijednost.

A) Knjige:

Period, Fels, Pfeffershofen, Oduyer, Küffstein — do 1736. g.

Među najstarijim dokumentima koji su nastali na tlu ili u vezi sotinskog, tovarničkog i vukovarskog posjeda, iz njegovih prvih vlasnika pa sve do 1736. godine, nalaze se slijedeći:

Porezne knjižice (br. 1—16) pojedinih sela: Berak, Bogdanovci, Čakovci Ilinci, Jankovci, Laze, Negoslavci, Nijemci, Opatovac, Slakovci, Svinjarci, Šarengrad, Tompojevci i Tovarnik. Te su knjižice pisane nečitkom goticom a daju uvid u ekonomsko stanje tadašnjih komorskih ili feudalnih sela radi poreznog zaduženja i procjene.

Handbuch über die Spann (br. 17) iz 1728—32. g. To je priručnik za upravitelje, pandure i druge službenike naročito u vezi njihovog rada, plaća i slično.

Handbuch über alle Geldemkfüge (br. 18) iz 1729/30. g. u kojem su vođeni svi primici i izdaci na posjedu.

Vorspanns Assignation und Marschrouthe (br. 19) iz 1730. g. sadrži popis seljaka-kmetova i njihovih podvoza za vojsku diljem Slavonije.

Zehend Conscription (br. 20) iz 1730. g. Ovaj nam popis pruža osnovne podatke o zasijanim površinama, urodu, vrstama kultura i drugo iz poljoprivrede na seljačkim imanjima i u pojedinim selima te desetinska podavanja od plodina.

Bau-Particular Verrechnung (br. 21) iz 1730—33. g. — građevinski troškovnik za razne gradnje na vlastelinstvu. Pruža nam podatke o materijalu, ciglani, cijenama, radovima i sl.

¹¹ Preseljenje je obavljeno 1970.g. U kutijama su se tada pretežno nalazili spisi do 1850. godine.

Beschreibung über die h. Küefsteinische Herrschaft Vuckovar (br. 22) veoma vrijedan popis i opis posjeda iz 1736. g. U njemu se nalaze podaci o stanovništvu i ekonomskoj snazi posjeda, migracijama, prirastu, i slično, nakon odlaska Turaka odnosno po dolasku austrijske vlasti u Slavoniji i Srijemu. Period Eltz od 1736—1945. g.

I Opće upravno-sudske knjige

U ovom periodu nastaju promjene u upravljanju posjedom, što će se odraziti i na arhivskoj dokumentaciji. U osnovnim su crtama vodili dvije vrste knjiga i spisa: jedna se odnosila na upravu i sudstvo, a druga na knjigovodstvo i računovodstvo. Sistem uprave se izgrađivao tokom vremena što je našlo odraza kod opće upravno-gospodarskim knjigama. Od njih ćemo spomenuti:

Correspondenz Protocoll (br. 23—24) od 1750—1803. g. To su 12 debelih svežnjeva raznih izvještaja i pisama koje je slalo ili primalo vlastelinstvo od svojeg vlasnika odnosno drugih ličnosti širom Evrope s kojima je bilo u poslovnim vezama. Od 1750—1792. g. nalaze se i kratki regesti a potom kronološkim redom slijede izvještaji i dopisi. Poslije tih godina ispred svakog izvještaja postoje posebno kratki sadržaj i broj pod kojim se nalazi dokumenat. Pisma su pisana latinskim, njemačkom goticom, te nešto hrvatskim, mađarskim, grčkim, crkveno-slavenskim (srpskim). Ovi dopisi su veoma značajni historijski dokumenti jer pokazuje odnose iz svih područja Evrope i u svim pitanjima.

Protocollum sedium oeconomicarum (br. 35—37) — zapisnici gospodarskih sjednica od 1790—1822. g. Sva važnija ekonomska pitanja rješavao je gospodarski odbor na svojim sjednicama. Vrijednost ovih i sličnih odluka je u tom što su ih donosili stručnjaci evropske razine budući da je većina njih i potjecala iz zapadne Evrope, a s druge strane što nam pokazuju agrikulturne mjere primjenjene u Slavoniji. Sve je to imalo odraza i na izobrazbu seljaka u odnosu na poljoprivredu i obradu tla, naročito poslije odlaska Turaka.

Protocollum contractuum (br. 38—41) — zapisnici ugovora od 1790—1851. U njima se nalaze sklopljeni ugovori u originalu sa raznim kontrahentima, pogodbe i cijene, naročito iz poljoprivrede i stočarstva, šumarstva i vinogradarstva. Pisani su na raznim pismima i jezicima kontrahenata te nam predstavljaju značajan izvor za poznavanje trgovine, cijena, proći, poslovnim potezima i uopće o privredi kroz 60 godina.

Protocollum super receptis et errogatis sigillis robothalibus (br. 42—43) — zapisnik o primljenim i izdanim potvrdama robote od 1806—1809. g. Već je rečeno u općem dijelu da su kmetovi bili obavezni da badava odrade vlastelinstvu određen broj dana u godini, a preko tog broja, ako su radili, bili su plaćeni. Za obavlje-

ne robote su dobivali potvrde. Ovdje su upisani poslovi i njihov broj robota tj. radnih dana, kako manuelnih tako i jugalnih. Iz njih vidimo učestalost robotske radne snage za pojedine radove, vrstu radova, otкуп robote, vrijednost rada i drugo.

Dispositions Protocoll (br. 44—52) — zapisnik odredbi od 1823—1918. U prvo vrijeme sve važnije naredbe donosio je sam upravitelj, a kasnije i vlastelin. Predmet ovih odredbi se protezao na svaku stvar koju je vlastelin smatrao za potrebno da se po njegovom nahođenju odredi. Među ostalim odredbama tu su odredbe o penzijama, darovima, namještenjima i drugim poslovima koje je sebi pridržao vlastelin.

Fideicommissarisches Statut (br. 53) — povjerbinski Statut s popisom imovine iz 1870. g. To je vrlo značajan dokumenat iz kojega vidimo kako vlastelinstvo prelazi na nasljednika, zatim veličinu posjeda i procjenjenu vrijednost, upravo kao primopredajni zapisnik. To je ujedno najcjelovitiji i najvjerođostojniji popis posjeda u kapitalističkom periodu.

Pomoćne upravne knjige kao Exhibit-protocoll, Kazala i sl. (br. 54—73) — sačuvane su tek u malom broju. Gdje su ostale knjige za sada ne znamo. No budući da se spisi nisu arhivirali prema broju urudžbenog zapisnika nego prema novim registraturnim oznakama, to u stvari ove i nemaju većeg praktičnog značenja kod traženja spisa. Spisi su se dijelom urudžbirali a po završnom postupku odlagali u arhiv pa su tom prilikom dobivali nove registaturne oznake (slovne, kronološke, predmetne, po korespondentima i sl.).

Pomoćne sudske knjige (br. 74—79) — indeksi sudskih podnesaka i sudskih spisa: političkih, kriminalnih i ekonomskih od 1790—1848. g. Do 1850-tih godina vršio je vlastelin i sudsku vlast u prvostepenom postupku za svoje podložnike, pa nam gornji predmeti pokazuju sudsko poslovanje i problematiku. Za ranije godine, do 1790. se može uspostaviti veza indeksa sa njihovim spisima dok za kasnije teško.

Indeks vlastelinskog arhiva načinjen 1912. g. (br. 807), pokazuje nam kako su arhivirani završeni predmeti. U njemu nema arhive šumarskog ureda koji je vjerojatno bio drugdje lociran, a kojega nemamo kao ni velik dio spisa. Dio arhivskih predmeta koji se mogao rekonstruirati po indeksu i njegovim oznakama složen je posebno, dočim sva ostala arhivska građa prema prikazanom redosljedu u inventaru.

II Knjigovodstvo i blagajna

I knjigovodstveno-blagajnički sistem nije bio u početku jedinstveno vođen, već se on iz prvotnih popisa, primitka i izdatka, troškova i slično,

razvio u svojevrstan sistem knjiženja kroz glavnu knjigu i nizom pomoćnih knjiga. Iznijet ćemo najglavnije grupe takvih knjiga:

Porezne knjižice (br. 81—87) od 1737—1759. g. za pojedina mjesta. U njima se nalazi prihod od sela prema broju selišta i porez, odnosno procjenjena vrijednost, onako kako je to ranije vodila Komora.

Hadbuch über alle Geldempfänge (br. 88—95) — knjige primitka novca od 1741—1750. g. Sadrži vrijedne podatke iz kojih je vidljivo od čega je sve vlastelinstvo ostvarivalo prihode i dobivalo novac i na što je sve trošilo te koliko. To je u stvari preteča Glavne knjige.

Bruckh-Math-Rapulare — (br. 96—97) — knjiga mostarinarne i skelarine iz 1737—1743. g. Iz njih se vidi promet, vrsta robe i visina uplate za mostarinu i skelarinu.

Conscriptio fruguum procreationis (br. 98—102) — popis uroda plodina od 1770—1822. g. Ovo su posebno vrijedni podaci knjigovodstva jer je upisivan urod pojedinih kultura, prihodi naturalija i obračun u novcu, zastupljenost usjeva, agrikulture, visina uroda i prihoda.

Rentamts-Hauptbuch (br. 104—245) glavna knjiga rentskog ureda ili prihodarnica, velika serija od 1795—1944. g. To je u stvari sistematizirani nastavak vođenja prihoda i rashoda ranijih popisa. Svi primici i izdaci su vođeni po stavkama na pr. primitak od maltarine, skelarine, gostiona, mesarenja, kuća itd. dakle specificirano knjiženje po vrstama i godinama.

Prima nota (br. 256—332) dnevnik zabilježbi pojedinih računa sa stavkama donos i duguje. Stavke idu kronološkim redom od 1897—1936. god. Svaki račun ima oznaku CC i broj folije, što znači Conto-Corent u kojem se nalazi broj folije računa.

Conto Corent (br. 333—374) — tekući računi od 1897—1936. g. sa indeksom. Indeks pokazuje broj folije gdje se nalazi dotični račun sa duguje ili donosi, a potom ima zaključne i uvodne bilance pojedinih ekonomskih jedinica.

Ertragsrechnung (br. 375—439) — računi prihoda od 1893—1941. g. Prvo se nalazi indeks po abecedi stavka prihoda i stranica folije. Ovdje su naročito vrijedni podaci iz kojih se vidi koliko je koja ekonomska jedinica donasala prihoda u razvijenom kapitalističkom sistemu i kakvi su bili odnosi u agrikulturama i njihovoj obradi.

Gut Eltville (br. 440—446) — računi prihoda sa vlastelinskog dobra Eltville i Burg Eltz od 1907—1912. g. Tu su slični podaci kao i u drugim knjigovodstvenim evidencijama samo što se ovdje odnose na posjede u Njemačkoj, pa se lako mogu vršiti usporedbe suodnosa sa domaćim приходima.

Cassa Buch (br. 447—525) — knjiga blagajne od 1897—1941. g. U njima se nalaze pojedini računi (analitički sistem) sa potraživanjem i dugovanjem, odnosno unišli i izašli računi koji se saldiraju.

Cassa Journal — (br. 526—539) — blagajnički dnevnicu od 1912—1944. g. Nemaju veće vrijednosti, jer se njihovi podaci već nalaze sumarno obrađeni u drugim knjigama, ali su ostavljeni kao uzorak jednog velikog gospodarstva.

Bilance, obračunske i kontrolne knjige (br. 540—587) od 1901—1937. g. Značajnije su kontrolne knjige koje su vođene po pojedinim distriktima te njihovim vrstama kultura. Iznose stanje naturalija odnosno zalihe robe na pojedinim distriktima.

Herrschaftliches Inventarium (br. 588—590) — vlastelinski inventar iz 1837. g. sa značajnim informacijama o veličini i vrijednosti pokretnog i nepokretnog inventara.

Reinertrags-Berrechnung (br. 591—603) — čisti prihodi od gospodarstva i naturalija od 1884—1915. g. Zabilježeni su primici i izdaci naturalija prema datumima i njihov suodnos prema uloženom radu i sredstvima, što bi danas rekli čisti dohodak.

Salarien Tabelle (br. 604—623) — platne liste službenika od 1907—1918. g. Iz njih je vidljivo ime službenika, zanimanje i njihova primanja, mjesto na kojem se nalazi i drugo.

Wochen Berichte (br. 624—628) — tjedni izvještaj od 1908—1920. g. Donose nam vrijedne podatke o vremenu, stanju usjeva, obavljenim radovima, nadničarima, stanju stoke, peradarstvu i slično.

Skladišne i otpravne knjige, dnevnicu bilježaka, knjige kopija, isplata slugu, blag. pom. knjige, zakupi, dopisi na gospodarstva, iskazi o obavljenim poslovima, knjige vršidbe i sl. (br. 629—761) od 1896—1944. g. Pojedine knjige nam pokazuju i daju uvide u stanje gospodarstva, njegovo poslovanje i to za pojedino razdoblje.

Phenomologische Beobachtungen (762—763) — klimatska opažanja od 1904—1931. godine su značajne informacije i podaci o vremenskim prilikama, napose za meteorologiju. Na vlastelinstvu su sustavno pratili klimatske promjene i njihov utjecaj na usjeve.

Apendiks zemljarine, porezi i alfabetski sumarij (br. 764—769) u vremenskom rasponu od 1852—1929. g. daju nam podatke o razrezu poreza i drugih nameta na zemlju za državu i slično.

III Obitelj Eltz

Menu Buch — (br. 771—775) — jelovnici za grofovski stol od 1823—1830. g. su posebno korisni za povijest kulinarstva i hoteljerstva. Grof je imao nekoliko kuhinja: francusku, talijansku, bečku, njemačku a našu se i domaći specijalitete. Recepti su redovito pisani na dotičnom jeziku ili izgovoru, pa su nam to sve korisni podaci u vezi kuhinje, prehrane i gurmanstva.

Prodaja zgrada, katastar zgrada, korespondencija (br. 776—780) — od 1923—1943. g. pokazuju stanje sa objektima i njihovo otuđivanje, što već podsjeća na kraj ovoga vlastelinstva.

Telegram-Buch (br. 781—793) — knjiga telegrama, adresa i evidencija stanara od 1891—1927. g., sa indeksom na kraju knjige. U nju su se upisivali poslani i primljeni telegrami. Iz knjige stanara je vidljivo odakle su bili stanari i tko su oni bili, zatim nadničari i poslu-ga. To ima većeg značenja poslije 1918. godine kada su na vlastelinskim pustarama radili i neki ratni zarobljenici sa istočne fronte, što bi treba-lo istražiti kao doprinos istih za radnički pokret i jaku socijalnu stranku u vukovarskom području.

Penzionski fond (br. 794—796) — statuti, pravila i dnevnik uplata odnosno stanje penzionog fonda od 1843—1862. g. Penzioni-ski fond je bila socijalna ustanova za stare, nemoćne ili unesrećene vlaste-linske činovnike i radnike koji su uplaćivali i primali pomoć iz tog fonda. Zgodno za proučavanje i praćenje socijalnog osiguranja.

Haupt-Buch (br. 807—842) — glavna knjiga i ostale pomoćne blagajničke knjige od 1818—1940. g. posjeda grofice majke i brata Er-weina. Oni su dobivali prihode od svojeg dijela posjeda. U cjelini nema-ju veće važnosti, tek pokazuju raspored prihoda u obitelji.

Knjige prihoda od gostiona i izdaci kuhinje (br. 843—849) — u vremenskom rasponu od 1818—1848. godine, također pripadaju obite-lji Eltz. Pokazuju primitke i troškove za ostale članove obitelji dakle izvan glavnog nosioca posjeda.

IV Ergela

Već je spomenuto u općem dijelu da je vlastelinstvo od druge po-lovine XVIII st. uzgajalo plemenite, rasne konje. Konjušarstvo se na-pose razvilo na ovom posjedu u XIX st. Rasni konji su se prodavali ši-rom Evrope, a njihov se utjecaj osjećao i na cijelom slavonskom kra-ju. Za povijest konjogojstva i njegov razvitak, napose poznatih lipi-canera u Slavoniji, nekada ponosite konje, uvelike ima zasluge vlaste-linstvo.

Matične knjige pastuha i kobilu, registri porijekla konja, ergela Lipovača (br. 850—858) — od 1863—1934. g. pružaju nam osnovne podatke o konjima, uzgoju rasama, rasplodu, prodaji, zamje-ni, vježbanju ili dresuri, prehrani i slično. Manje plemeniti konji su se jeftinije prodavali seljacima, pa se ta grana uzgoja dobro raširila u Slavoniji.

V Govedarstvo i mljekarstvo

U nizu naprednih tekovina koje je uvelo vlastelinstvo na svoj po-sjed spada i racionalno vođenje govedarstva, stočarstva i mljekarstva. Razne pasmine plemenite stoke, za rasplod, meso, vuču, mlijeko, točno

vođenje ishrane i prirast u mesu, mlijeku i muznosti evidentirano je u knjigama i spisima ove vrste. Navest ćemo neke knjige, a druge se nalaze unutar brojeva:

Stanje stoke, istraživanje muznosti, registar porijekla krava muzara, simentalke pasmine, cijepjenje, tov svinja, ovaca i drugo (br. 859—880) u vremenskom rasponu od 1883—1920. g.

VI Građevinski ured

Dužnost i nadležnost građevinskog ureda sastojala se u vođenju građevinskih poslova kod gradnji, popravaka i održavanja zgrada, cesta, mostova i kanala. Od ovoga ureda malo je građe sačuvano. Za starije razdoblje podaci o gradnjama nalaze se u sklopu knjigovodstvene dokumentacije pod stavkom izdaci, jer je ovaj ured pretežno imao izdatke, kao i u drugim računima i izvještajima. Spomenut ćemo neke gradnje: 1749. g. položen je temelj za novi dvorac Eltz u Vukovaru, a završen je 1751. g. Godine 1781. dvorac je dobio sat, 1772. sagrađen je kameni most preko Vuke, 1856. poštanska cesta, staklenik, gostionica »Lav«, pivovara, 1905. završeno je proširenje dvorca sa sporednim zgradama i izgrađeni su arteški bunari, 1912. podignut je prvi kat na dvorcu itd. Još daleke 1886. g. nabavljene su dvije lokomobile iz Šleske, a 1913. dobilo je vlastelinstvo dozvolu za gradnju uskotračne šumske željeznice iz šuma Bokšić za Raču, Vukovar i Borovo. Godine 1902. dobilo je vlastelinstvo dozvolu da može postaviti telefonske mreže i po pustarama.

U sklopu građevinskog ureda nalazila se vlastelinska ciglana koja je proizvodila za vlastite i tuđe potrebe. Proizvodnja opeka, crijepa, patosa i drugo, primitak i izdatak za ciglanu, nalaze se u vremenskom rasponu od 1900—1920, dok za ranije razdoblje imamo nešto podataka u knjigovodstvenim knjigama i iskazima. Navest ćemo inventarske brojeve knjiga koje spadaju u domenu građevinskog ureda:

Bau-Particular Verrechnug (br. 21) iz 1730—1733.

Gebaude Kataster (br. 777); Prodaja zgrade (776)

Knjige o ciglani (881—889) — proizvodnja i računske knjige. Nadalje se o građevinarstvu može naći podataka kod pojedinih pustara, i drugih serija prilikom gradnje dotičnih objekata.

VII Podrumstvo

Brežuljkasto područje vukovarskog posjeda, napose ono uz Dunav, pogodno je bilo za gajenje vinove loze i voća. Vlasnici ovoga posjeda su obogatili sorte i lozu iz područja Rajne i drugih zapadnih područja gdje su imali svoje posjede ili obiteljske veze. Prema karti iz 1825. g. vlastelinstvo je imalo alodijalne vinograde, dakle u vlastitoj režiji

obrade — u Jaukovu, Erlovcima Dobroj vodi, Supoderici i Štrbancu — u površini od 1860 motika¹², zatim u Starom Vukovaru, Petrovoj Skeli, Vučedolu, Trojstvu i drugdje. Osim toga je, u feudalnom periodu, dobivalo vino i od desetine, no ono nije bilo naročito kvalitetno. Tako je npr. 1847. g., pred sam kraj feudalnih odnosa dobiveno 480 akova alodnog vina, dok je iz desetine samo 149¹³. Poslije feudalne epohe vlastelinstvo je povećalo vlastite površine pod vinogradima tako da je već 1879. g. imalo 18 jutara i 1883 čhv. mlađeg vinograda a 1883. g. oko 40 jutara¹⁴. Površina čuvenog Pajzoškog vinograda 1855. g. čija su vina bila zastupljena i na Pariškoj izložbi te godine, izgledalo je ovako: rizling 6 jutara, traminac nešto oko jutro, orlean jutro, franc. rizling preko 2 jutra, bijela kadarka 646 čhv, silvanac 148 čhv. frierfandler 108 čhv, portugizer blizu 2 jutra, plava kadarka 26 jutara, miješana vrsta preko 3 jutara te slankamenske oko jutro. Tada je cijela površina Pajzoškog vinograda iznosila 42 jutra ili 336 motika, odnosno 52 katastarska jutra, dočim se sveukupna površina vlastelinskih vinograda kretala između 70—80 jutara.

Vukovarska su vina bila čuvena u Evropi. Da to potkrijepimo navest ćemo samo dva-tri podatka kao i vlastito iskustvo. Godine 1859. poslano je iz Vukovara u Njemačku u Eltville 50 akova crvenog vina, čija se cijena po akovu kretala 6 forinti i više što je bilo skupo. Ako se osim visoke cijene vukovarskog kvalitetnog vina uzmu u obzir i posebni kupci i potrošači među kojima su redovito bili grofovi Pejačevići, Khuen, Vlašić i drugi, vukovarska su vina spadala već tada među bolja u carevini.

Količina vina je varirala od godine do godine, ali se uvijek nalazila jedna količina u zalihi, kako u buradima tako i flaširana. Navodimo neke podatke o količini vina ili o berbama, a ostalo se može vidjeti u knjigama i spisima. Tako je 1876. g. bilo: u Vukovaru: 1196 akova šilera; 65 crnog, 539 bijelog; 134 rizlinga u Šaregradu 809 akova šilera; 10 crnog, 127 bijelog.

S ostalim podrumima svega je tada bilo 2880 akova vina odnosno 173.116 litara vina.

Godine 1878. urod je bio slijedeći: u Vukovaru 108 hktl, dok je na zalihi bilo 810 hktl. u Šaregradu: 30.520 hktl.

Ukupno je te godine, sa berbom i zalihom, bilo 83.434 hktl. vina. Prodano je 37.529 hktl. Rakije je bilo te godine, stare i nove, 6.488 hktl¹⁵.

Možemo spomenuti, za gurmane i vinokusce kao kuriozitet, da je npr. 1924. g. čuvana veća količina vina još iz 1885. g. (1038 hktl), a

¹² Motika ima oko 275 čhv., tj. koliko je obično jedan kopač mogao okopati za jedan dan; akov oko 60 litara.

¹³ HAO, Vukov. vlastel. kut. 246.

¹⁴ Slavonsko ili staro jutro 2000 čhv., a katastarsko ili novo 1600.

¹⁵ HAO, Vuk. vlastel. podaci iz Natural Rechnug br. 900.

rakije iz 1883 (šljivovice 950 litara, a komovice čak 4430 hktl.) dakle vino staro 39 godina a rakija 41¹⁶.

Najpoznatije vrste vina sa vukovarskog posjeda iz 1888. godine bile su: rizling, talijanac, traminac, slankamenka, turmint, kadarka, portugizer, klikun, pjenušavac, orlean, rajnsko, rauentaler, bordo i još neka druga. Stanovita se količina vina flaširala i za prodaju a dio za vlastite potrebe. Tako je npr. 1893. g. bilo 3757 flaša vina.

Građa vlastelinstva daje bogat materijal za proučavanje vinogradarstva na ovom području. Gore iznešeni podaci tek su neki koji treba da upozore na kompletnije i svestranije istraživanje ove zahvalne materije. Od knjiga navodimo: *Obračun materijala za vinogradarstvo i podrum*, *dnevnik potrošnje vina, prodaja, vinogradi Vukovar i Pajzoš, očevidnici vina, površine i drugo* (br. 900—961). Za starije razdoblje tj. feudalno treba vidjeti *vinsku desetinu* (br. 20.); u *prihodima vlastelinstva*, te u *ekonomiji Pajzoš* (br. 1531—1605).

VIII Šumarski ured

Šumarski ured je bila posebna ustanova na vlastelinstvu koji je upravljao i vodio sve poslove koji se tiču šuma, lova i ribolova. Ovaj ured je imao svoje posebne glavne i pomoćne knjige te posebno odlagao spise. Budući da se on najvjerojatnije nalazio negdje izvan dvorca, možda u kojoj šumariji, sačuvano nam je malo građe od njega. On je imao svoje šumarije kao pomoćne urede i jedinice. Znademo da je velik dio površine vlastelinstva bio pod čuvenom hrastovom šumom od kojih je ono crpilo velik prihod. Šume su i poslije feudalne reforme većim dijelom ostale u posjedu vlastelinstva. Pred dokidanje feudalizma 1847. g. imalo je vukovarsko vlastelinstvo 10.490 jutara (jutro po 2000 čhv) šume. Iz sačuvanih knjiga i spisa vidimo kako je vlastelinstvo iskorištavalo šume i kakvi su bili i od čega sve prihodi te rashodi.

Od 1850. godine uvedeno je racionalno gospodarenje šumom (do tada se ona krčila i palila za potrebe novih oranica ili ugara) te se sjeklo samo po unaprijed utvrđenim planovima uz pomlađivanje. Tako je npr. 1895. g. bilo određeno za sječū 1810 jutara hrastova šuma, 3095 bukove, 1166 jutara mekog drveta, a pošumljeno je 3133 jutara. Osim spomenutog hrasta i bukve postojao je još brijest, grab, klen, lipa, jablan, topola, vrba te razno divlje voće, u prvom redu trešnja. Prihodi su dolazili od prodanog gorivog i građevinskog drveta, međužitaka, nužužitaka, od zakupa krčevina, šumskih šteta i ostalo. Na primjer 1922. g. iznosio je prihod od šumarskog ureda 7,080.000 dinara, a izdatak samo 2,097.000 dinara.

¹⁶ Ibidem, Račun podrumarstva iz 1924. g. br. 915.

Šumski ured je imao u svojem sastavu, kako je već rečeno, šumarije ili šumske revire Vukovar, Bobotu, Negoslavci, Tompojevci, Šaregrad i još neke.

Godine 1933. izvršena je procjena vlastelinskih šuma sa ukupnom površinom od 10.407 jutara koja je iznosila 30 milijuna dinara.

I ovdje smo dali samo neke ilustrativne podatke kako bi oni zainteresirali istraživače i uputili ih na pravi izvor podataka iz oblasti šumarstva, tako značajne privredne grane. Od knjiga ćemo navesti U r u d ž b e n e z a p i s n i k a, glavne knjige primitka i izdataka, obračun drva za ogrijev i građu, obračun divljači, registri šumskih šteta i krivolovaca, skladišne knjige i drugo (br. 961—1080) u vremenskom rasponu od 1804—1945. godine. Jasno je da postoje i stariji podaci iz ove materije a nalaze se u zajedničkom vođenju prihoda i rashoda vlastelinstva te u raznim izvještajima, a naročito u spisima.

U sklopu šumarskog ureda nalazio se lov i ribolov. Divljač su svrstavali u korisnu i štetnu. Godišnje su priređivane velike hajke na divljač kako zbog tamanjenja štetne tako i zbog zabave i rekreacije, na korisnu. Spomenimo da je 1864. g. ustrijeljeno 2 jelena, 94 zeca, 54 šljuka, 13 jarebica, 89 prepelica, 5 pataka, 8 liski, 4 vuka, 25 lisica, 9 divljih mačaka, 1 jazavac, te oko 150 divljih svinja. No 1930. g., kada je lov dobio na masovnosti, ustrijeljeno je 1191 zec, 284 fazana, 114 šljuka, 10 trčki, 42 lisice, 12 jazavaca, 64 lutajuća psa 83 divljih mačaka, 30 lasica, 7 tvora, 5 kobaca, 133 lunja, 59 vrana, 135 ježeva i drugo. Jasno je da seljak tada nije smio loviti, ali je bilo dosta krivolovaca.

Godine 1897. bilo je na posjedu, početkom ožujka, oko 100 jakih jelena, 120 slabijih i preko 500 lanadi. U prosjeku se godišnje ustrijelilo oko 1500 kg divljači. Mislimo da bi ovakvi podaci trebali zanimati lovce i turizam.

Rijeke i bare na području vukovarskog vlastelinstva nekada su bile bogate svakovrsnom ribom i rakovima. Vlastelinstvo je obično izdavalo u zakup pravo ribolova na određenom području pojedincima i češće općinama. Kao jednu od mjera predostrožnosti za očuvanje riba nalazimo da je u Vukovaru 1908. g. dodijeljen jedan veterinar koji je pregledavao ribu, školjke i rakove te druge vodene životinje, a vlastelinstvo ga je godišnje plaćalo 600 kruna. Seoske općine su dobile ribolovno pravo na svojem području tek nakon dugog traženja 1936. g.

Knjige i spisi o lovu i ribolovu nalaze se u sklopu šumarskog ureda pod (br. 1033—1037; 1066).

IX Kudeljara i elektrana

Područje vlastelinstva bilo je bogato sirovinama za tekstilnu industriju (konoplja, lan, vuna, koža). No tek 1905. g. utemeljena je firma Vukovarska kudeljara dd u Vukovaru. Njen akcioni ka-

pital iznosio je 1.600.000 kruna, od čega je 30% otpadalo na vukovarsko vlastelinstvo, a ostalo na mađarsku kudeljara dd *Hungaria* u Novom Vrbasu. Vlastelinstvo se obavezalo da će kroz 31 godinu isporučivati konoplju sa površine od 1000 jutara godišnje za potrebe tvornice. Po isteku 30 godina trebala je tvornica besplatno prijeći u vlasništvo vlastelinstva. No već 1910 g. vlastelinstvo preuzima još 40% akcija te time dobiva vodstvo u tvornici, a 1912. uzima grofica Marija Eltz i ostali dionički kapital od kudeljare *Hungaria*. Do kraja 1918. g. kudeljara posluje s lijepim uspjehom, ali su ratne godine ostavile tragove, a naročito poratne, u prvom redu zbog manjka sirovina. Za primjer recimo da je 1913. g. bilo na zalih 106.000 mtc. kudeljine stabljike, a 1916. samo 39.000 mtc.

Zbog nepovoljnih ekonomskih prilika usvojila je generalna skupština kudeljare 3. II 1919. g. da se kudeljara razvrgne i stavi u likvidaciju. Te godine je osnovano poduzeće *Vukovarska kudeljara i prediona* dd po Dragutinu grofu Eltzu i Prvoj hrvatskoj štedionici. No problem sirovina je i dalje bio prisutan, naročito zbog agrarne reforme, tako da je tvornica uskoro morala prestati s radom. Kako je kudeljara ujedno isporučivala i električnu energiju vukovarskoj općini, to je zapala u sve veću pasivu te je 1925. g. vlastelinstvo prodalo svoje dionice Gezi Grossu iz Velikog Bečkereka. Tako je taj vrijedan poduhvat, zbog općeg stanja na tržištu, poslije prvog rata propao. No dobre sirovinske osnovice i tradicija tekstila će se nastaviti, (Vuteks). Cjelovitiya slika o osnivanju poduzeća i nastojanje transformacije vlastelinstva sa čisto naturalne proizvodnje u industrijsku dobit će se kad se temeljitije istraži ova materija. Skrećemo pažnju na osnovne izvore za gornju problematiku. Knjige sjedničkih zapisnika, glavne knjige, dnevnike i knjige materijala (br. 1081—1114) u vremenskom rasponu od 1905—1925. g.

U sastavu kudeljare postojalo je u Vukovaru i električno odjeljenje. Naime ovo je odjeljenje zamišljeno u sklopu kudeljare zbog jeftinog pogonskog goriva, otpadaka kudelje. Godine 1908. sklopljen je ugovor između općine Vukovar i tvrtke *Hungaria* iz Novog Vrbasu radi isporučivanja električne struje gradu Vukovaru za rasvjetu, industrijske potrebe, obrt i motorne svrhe. Već 1912. godine bilo je oko 250 preplatnika struje u Vukovaru. Prema tome Vukovar je jedan od ranijih gradova koji je dobio električnu energiju (Osijek tek 1926. g., mada je bilo nešto i ranije kod pojedinih privatnika). Prestankom rada kudeljare 1921. g. dolazi elektro-odjeljenje u deficitarnu situaciju, jer je ugljen poslije 1918. god. veoma poskupio. Od knjiga spominjemo: Knjiga električnih preplatnika, knjiga računa (br. 1115—1128) u vremenskom rasponu od 1909—1920. g.

X Jugoslavensko dd blagajna i ormara iz armiranog betona (skraćeno BOB) Vukovar

BOB je utemeljen u Vukovaru kao nastojanje da se dio proizvodnje početkom XX stoljeća na vlastelinstvo prebaci sa čiste poljoprivrede na industriju. Domaće dioničko društvo je prekupilo patent švicarskog inženjera Wenera Thöriga. Najveći broj dionica imao je grof Karlo Eltz, njih 2/3. Poduzeće je zapošljavalo 44 radnika a godišnji kapacitet iznosio je oko 400 kasa iz armiranog betona raznih veličina. To je bila 1921. g. jedina tvornica takve vrste u Južnoj Evropi. Roba se prodavala u državi SHS te nešto u Bugarskoj i Engleskoj. Budući da je tadašnja vlast u Beogradu naručivala takve kase izvan zemlje, zapostavljajući domaće proizvode, to je uskoro BOB došao u težak ekonomski položaj. Poduzeće je nastojalo da država kupuje njihove proizvode, koji su bili od istog patenta kao i uvozni, ali nije ništa pomoglo. K tomu je nadošla rana smrt grofa Karla koji je bio glavni dioničar, pa je 1923. g. preuzeo poduzeće grof Hinko Khuen Belassi iz Nuštra i knez Ervin Lobkovic iz Vukovara. Već 1925. g. nalazi se ova tvornica u velikoj finansijskoj krizi te je zbog nelikvidnosti robe i deficita novca zaključeno da se BOB likvidira. To je učinjeno 1927. g. Zaista je šteta što takvi pokušaji, zbog državne politike, nisu uspjevali u domaćim rukama. Od knjiga spominjemo Knjige zapisnika skupština, knjiga ponuda i prodaje, tekući računi, dnevnici (br. 1129—1161) u vremenu od 1922—1927. g.

XI Pustare i ekonomije (gospodarstva)

Ukidanjem feudalnih odnosa 1848. g. mijenja se izgled i poslovanje vukovarskog vlastelinstva. Seljaci, dotadašnji kmetovi vezani uz zemlju i razna podavanja, postali su slobodni vlasnici urbarijalne zemlje, a sela samostalne općine sa svojim hatarom, dok je vlastelinstvo prešlo na krupni kapitalistički veleposjed. S tim u skladu se reorganizira i uprava na vlastelinstvu, njeno poslovanje i obrada, broj stalnog osoblja i drugo. Od nekadašnjeg urbarijalnog zemljišta na vlastelinstvu je otpalo u 28 mjesta na 1314 selišta slijedeće:

- a) 2435 jutara potkućnice
- b) 38.631 jutara oranica i livada
- c) 9.416 jutara pašnjaka
- d) 1.123 jutara vinograda
- e) 2.875 jutara za putove, ceste
u svemu 52.884 jutara pripalo je seljacima.

Od industrijalnog zemljišta otpalo je 5.266 jutara, dok je alodijalne zemlje ostalo u rukama vlastelinstva 27.949 jutara, od čega je gotovo polovica bila pod šumom. A cijeli prijašnji posjed imao je 87.708 jutara.

Nova raspodjela zemljišta je imala za posljedicu da je vlastelinstvo imalo veće ili manje komplekse zemlje po raznim mjestima i lokacijama. Najveći kompleks u jednoj cjelini bio je onaj u Palači sa preko 5.000 jutara a najmanji u Korođu sa samo jednim jutrom. Na njive je otpadalo oko 10.000 jutara, toliko na šume dok je ostalo bilo potkućnice, livade, pašnjaci, vinogradi, šaš, močvare i slično.

Godine 1891. kupio je grof Karlo plemićko dobro Gaboš i Adu u površini od oko 2.500 jutara i pripojio ga svojem posjedu. To je dobro do tada posjedovao barun Ivan Dobrzensky koji je 1883. g. Gaboš izdao u zakup osječkoj firmi Sorger Jac. et comp., a Adu 1886. g. Antunu Plazerianu također iz Osijeka. Tako je 1915. g. cijela površina vukovarskog posjeda iznosila:

- a) poljoprivredni kompleksi 13.782 jutara
- b) šumske površine 12.372 jutara
- c) vinogradi 90 jutara
- d) ostalo 6.756 jutara
- ukupno 33.000 jutara

Godine 1919. dolazi do agrarne reforme i ekspropriacije veleposjeda. Najprije je donešen zakon o sekvestraciji tj. o zabrani otuđivanja i opterećivanja zemljišta, a 1920. je dana mogućnost seljaku da može otkupljivati veleposjednički višak zemlje na 4 godine. Godine 1925. je stupio na snagu zakon o likvidaciji agrarne reforme. Konačno je 1932. g. vukovarski posjed sveden u slijedeće granice:

- a) uži maksimum 521 jutara
- b) širi maksimum 348 jutara
- c) supermaksimum 1417 jutara (zbog držanja ergele i stoke)
- d) šume 10.383 jutara
- e) građevinska zona 44 jutara
- f) u ime patronata 90 jutara
- dakle svega 12.803 jutara.

Godine 1937. donio je Okružni sud u Osijeku odluku o razrješavanju porodičnog povjerbinskog dobra grofa Eltza. Prema tom rješenju malodobni grof Jakob je dobio 3/4, a malodobna grofica Jozefina 1/4 imovine, dok je najbliža rodbina dobila novčanu godišnju apanažu.

Godine 1945. izvršena je primopredaja bivšeg vlastelinskog dobra grofa Eltza te je ono postalo opće narodna imovina¹⁷.

A sada ćemo dati nekoliko natuknica o prihodima vlastelinstva kao mala ilustracija dok se ostalo nalazi u samoj građi fonda. Od 1848—1945. g. vlastelinstvo je uglavnom crpilo svoje prihode od regalnih prava (mlinarina, ribolov, malta itd) zakupa kuća i zemljišta, od prihoda koji su dolazili iz vlastite režije (poljoprivreda u vidu ekonomije, vino-

¹⁷ HAO, Vuk. vlastel., kut. br. 578

gradi, stočarstvo, ergela), zatim od šuma i lova, od građevinskog ureda i drugo. Postoje sačuvani i dobro vođeni podaci o prinosima usjeva sa pojedinih ekonomija kao i vrste kultura, radovi, uložena sredstva u obradu i čisti prihod. Najznačajnije ekonomije ili gospodarstva su bile: Jakobovac, Grabovo, Pajzoš, Lipovača, Ludvince, Palača, Gaboš, Lužac, Gornjak i Ada. Za ilustraciju navodimo da je 1905. g. vlastelinstvo dobilo za prodanu pšenicu i kukuruz 1,025.823 krune¹⁸. Sijali su pšenicu, suražicu, ječam, zob, grašak, bob, grahoricu, razne vrsti djeteline, repu i drugo. Od posebnih kultura spomenut ćemo konoplju, lan te plantažu hmelja koja je 1927. g. zapremala 10 jutara a već slijedeće godine 22 jutra. Zanimljivo je pratiti prinose usjeva. Tako je npr. 1847. g. po jutru prosječno dobiveno oko 750 kg pšenice, 1910. g. 1.100 a danas i do 40.000 kg. Obrada zemlje se vršila pretežno pomoću volova i konja¹⁹, a koncem prošlog stoljeća dolaze parni plugovi i drugi strojevi. Već na prijelazu stoljeća posebna se pažnja počela posvećivati agrikulturi. Usko su surađivali sa Kemijskim zavodom u Križevcima i drugim poljoprivrednim ustanovama naročito iz Mađarske. Primjenjivali su rano umjetna gnojiva, vodili računa o konzerviranju vlage u tlu kao i o nauci o bakterijama. Vršeni su pokusi o najboljim sortama sjemena za pojedine kulture. Već krajem prošlog stoljeća uveli su jesensko oranje za proljetnu sjetvu, kukuruz su počeli sijati početkom travnja, a ne kao do tada početkom svibnja, sijali su bob, grahoricu i djetelinu za prehranu zemlje. Kad su se 1893. g. pojavile žitarične muhe (*cecidonia destructor*) opao je urod na svega 2—3 mtc. po jutru. Vlastelinstvo je primijenilo sijanje poslije 10. X, jer tada ne lete više te muhe i tako je očuvalo usjeve od infekcije. U svemu tome slijedili su vlastelinstvo okolni seljaci tako da je ono vršilo izravni i neizravni utjecaj na agromelioaciju i optimalnu obradu tla u Slavoniji i Srijemu. Zavodi za oplemenjivanje sjemenja davali su najbolje kvalitete sjemenja, u ergelama su se uzgajale rasne pasmine konja, kod tova stoke koristila se racionalna ishrana; vršena je redovna kontrola muznosti krava, forsirali su proizvodnju industrijskih biljaka, tako da je vlastelinstvo u drugoj polovini XIX st. spadalo među najuzornija gospodarstva u Južnoj Evropi. Među industrijskim biljkama spomenut ćemo sijanje lana, konoplje, šećerne repe, hmelja i drugo. Za svoje potrebe a nešto i za tržište podiglo je vlastelinstvo 1919. g. tvornicu žeste u Ludvincima, iako su tražili dozvolu za nju još prije prvog rata. Kao sirovina je služila kukuruz i šećerna repa, a ostaci su se koristili za tov stoke i gnojivo. Godišnja proizvodnja alkohola se kretala oko 2.000 hkl²⁰.

¹⁸ Kvintal pšenice stajao je tada oko 20 kruna.

¹⁹ Godine 1921. imali su 408 tegleća konja i 388 tegl. vola.

²⁰ HAO, Vuk. vlastelinstvo, kut. br. 459.

Ovdje ćemo, po abecednom redoslijedu, nabrojiti ekonomije ili pustare vlastelinstva sa njihovim vremenskim rasponom i istaknuti najvažnije knjige i spise koje čuva HAO.

A da (br. 1162—1179) od 1907—1917. god.

Gaboš (br. 1180—1209) od 1892—1929. god.

Gornjak (br. 1210—1229) od 1901—1921. g.

Grabovo (br. 1230—1270) od 1902—1943. g.

Jakobovac (br. 1271—1291) od 1900—1926. g.

Klisa (br. 1292—1301) od 1916—1920. g.

Lipovača (br. 1302—1344) od 1900—1922. g. Tu se nalazi poznata ergela Lipicanera, te se nalaze ujedno i podaci o konjogojstvu.

Ludvinci (br. 1345—1368) od 1900—1921.

Lužac (br. 1369—1503) od 1896—1926. godine. Na ovoj se pustari nalazi stoka, posebno krave muzare pa se nalaze i podaci o stoki, mužnji, cijepljenju i slično.

Ovčara (br. 1504—1530) od 1901—1944. g. Tu je bila radionica, stoka, napose ovce, te se nalaze osim poljoprivrede i podaci za ovčarstvo i radionicu.

Pajzoš (br. 1531—1605) od 1901—1943. g. Na ovoj ekonomiji su se nalazili vinogradi i podrumi te postoje podaci i za vinarstvo.

Palača (br. 1606—1664) od 1896—1923. g.

Petrovci (br. 1665—1675) od 1912—1931. god. Ovdje se nalazi šumarija te se nalaze podaci i za šumarstvo, lov i ribolov.

Tompojevci (br. 1682—1690) od 1904—1945. g. Sačuvane su uglavnom knjige o obračunu drveta jer se i tu nalazila velika šumarija.

Vukovar (br. 1691—1760) od 1882—1945. g. ima osim *Obračuna naturalija* te registra radova i podatke o vrtu, dvorcu odnosno isplati slugu, skladišne knjige i slično.

Svaka ekonomija je imala svoje knjige kao *Gruntovnicu*, iz koje je vidljivo količina zemljišta, kulture, zatim *Obračun naturalija*, tj. usjevi, žetva i urodi, knjige primitka i izdatka i sl.

XII Posjedovne knjige

Većina posjedovnih knjiga nastala je prije i poslije ukidanja feudalne reforme, kada su seljaci dobili pravo vlasništva nad urbarijalnom zemljom, a izvanselišnom uz mogućnost otkupa. Od svakog mjesta i seoske općine postoje posjedovne knjige i listovi. Po njima se može pratiti formiranje pojedinih sela i općina kao samostalnih seoskih zajednica, odnosno njihovog seoskog hatara, stvaranje seoskih materijalnih dobara, šumskih površina i pašnjaka, zatim agrarni odnosi naročito kroz agrarnu reformu u XX st. sve do 1945. godine. Budući da su knjige velikog formata, to su one složene po općinama u XXX većih omota i numerirane od I—XXX po abecednom redoslijedu. U njima se nalaze

popisani žitelji tj. stanovnici mjesta, popis zemlje po veličini, kvaliteti i kulturama, godišnja podavanja u ime robote, pića, takse na mlinove, kazane i drugo, kao i ukupna svota koju je općina ili selo bilo dužno davati za svoju »služnost«.

Urbarijalne tabele navode koliko je mjesto imalo selišta, kuća, pravih seljaka i onih bez kuća ili zemljišta, njihova prezimena, veličinu posjeda prema vrstama tla te podavanja od urbarijalne zemlje, krčevina i slično.

Prijavne tabele su bile značajne zbog otkupa zemljišta 1877. godine i donose koliki je otkup ustanovljen za zemlju.

Napisnici pojedinih mjesta donose prezimena stanovnika, njihova zemljišta koja su trebali isplatiti na temelju ukaza o rasterećenju iz 1953. g. prema nagodbi između vlastelinstva i seljaka. Drugim riječima ovdje imamo podatke o svim bitnim katastarskim, gruntovnim i vlasničkim pitanjima kao i transakcije oko otplate ili prenosa sa vlastelinstva na seljake. Posjedovne knjige obuhvaćaju vremensko razdoblje od 1804—1930. g. Spomenut ćemo neke opće posjedovne knjige:

Protocollum tenutorum dominalium (br. 1776) — zapisnik svih vlastelinskih zemljišta iz 1837. g.

Inventari i katastar (br. 1777—1780) iz 1891. g.

Feudalne knjige (br. 1781—1787) od 1836—1930. g.

Posjedovne knjige, prijavne tabele i ostalo po općinama (br. 1789) od 1804—1930. g. poimence:

- Antin — I
- Berak — II
- Bršadin — III
- Bobota — IV
- Bogdanovci — V
- Banovci — VI
- Čakovci — VII
- Čalma, Divoš, Babska, Berkasovo — VIII
- Ilača — IX
- Jankovci — X
- Korodj — XI
- Kukujevci, Gibarac, Palača Marinci, Gaboš Ludvince, Klisa — Lipovača, Djeletovci, Laze, Nuštar, Ivanci, Plavna i Grabovo — XII
- Lovas — XIII
- Mikluševci — XIV
- Mohovo — XV

Negoslavci — XVI
Novak — XVII
Opatovac — XVIII
Pačetin — XIX
Petrovci — XX
Sotin — XXI
Svinjarevci — XXII
Šarengrad — XXIII
Tompojevci — XXIV
Tordinci — XXV
Tovarnik — XXVI
Trpinja — XXVII
Vera — XXVIII
Vukovar Novi — XXIX
Vukovar Stari — XXX

XII Karte — u vremenskom rasponu od 1755. god. do 1933. g.

Historijski arhiv u Osijeku čuva oko **150** karata, nacрта i skica vukovarskog vlastelinstva. Karte su nastale dijelom iz vlastitih potreba a dijelom na osnovi propisa viših organa vlasti. Od svake općine ili sela postoji prosječno 4 karata ili nacрта. Najveći broj karata su originali i unikati koje su izradili Pazmandy, G. Homer, zatim vojni ing. Blumen iz Pečuha, Kelecheny i drugi. Ima ih raznih formata od 200 x 160 cm, pa do 60 x 40 cm. Redovito su izrađene u boji, neke sa dodatnim gravurama ili simbolima. Najstarija je i vjerojatno najvrijednija karta koja prikazuje cjeloviti vukovarski posjed (dakle i mjesta koja su potpala pod Vojnu Krajinu) iz 1755. god. »Mappa ganzen Herschaft Vuckovar...«, zatim ćemo izričito navesti kartu vlastelinstva iz kapitalističkog vremena iz 1881. godine gdje su označeni kompleksi posjeda na nekadašnjem vlastelinskom području kao zasebne cjeline ili ekonomije. Pojedine karte prikazuju šumske komplekse, seoske općine sa njihovim njivama, livadama, pašnjacima, šumama, cestama, parcelama i brojevima čestica.

Sve karte i nacrti su složene po abecednom redu mjesta i odložene u poseban željezni ormar odvojeno od ostale građe vlastelinstva zbog svojega formata. Neće biti na odmet ako ovdje navedemo mjesta od kojih postoje karte:

Antin, Berak, Banovci, Bobota, Bogdanovci, Brestovo, Bršadin, Busija, Čakovci, Djeletovci, Gaboš, Grabovo, Ilača, Ivanci, Jankovci, Klisa, Korod, Laze, Lipovac, Lipovača, Lovas, Mikluševci, Mohovo, Negoslavci, Novak, Opatovac, Pačetin, Palača, Petrovci, Sotin, Svinjarevci, Šarengrad, Tompojevci, Tordinci, Tovarnik, Trpinja, Vera, Vukovar Novi, Vukovar Stari, Vukovar općina. Osim toga postoje nacrti ili karte pustara

kao npr. Ludvince, Gjerdjaj, Dobrinca, Mojavolja, Dragutinac, Ljukovo, Mejdinca, Ladislavci, Cerje i drugo.

Kao primjer želimo istaći kartu i nacрте voćnjaka iz 1838. god. koji je obuhvaćao 45 jutara površine, u četiri velike plantaže po strogo određenom redu. Voćnjak je imao oko 4500 stabala raznog voća što je za ono vrijeme bilo mnogo. Zatim ističemo nacрте vinograda sa posebnim sortama loze, nadalje karte pojedinih mjesta a specijalno urbanu kartu starog Vukovara sa ucrtanim kućama i druge.

B) Spisi

Spisi vukovarskog vlastelinstva, kao i knjige, nisu cjeloviti. Postoje serije gdje su skoro svi spisi sačuvani ali i takve gdje ih ima tek po koji. U odnosu prema knjigama, grupa i serije spisa nisu uvijek paralelne ili sinhronone, već ima ponegdje knjiga a nema njihovih spisa ili obratno. Gdje smo mogli slijediti prvobitni poredak i shemu tu smo tako i postupili, ali drugdje smo to načinili prema logici i sadržaju. Spisi su svrstani u grupe, stavljeni u kutije i popisani detaljnije u inventaru. Treba opet naglasiti da velik dio spisa nema nikakve veze s pomoćnim knjigama (urudžbeni zapisnici, kazala, indeksi) jer se nisu tako odlagali, barem ne većina, već ili po kronološkom redosljedu, ili korespondentima ili po abecedi ili po sadržaju. Za pronalaženje spisa bit će ipak najkompetentniji postojeći sumarni inventar. I ovdje ćemo dati uz grupu ili seriju spisa i poneku najopćenitiju sadržajnu nadopunu, mada se takvi sadržajni pokazatelji nadopunjuju sa identičnom grupom kod knjiga i obratno.

I Opći upravno-sudski spisi

Spisi s registama (br. kutije 1—5) od kraja XVII pa do početka XX stoljeća. Tu se nalaze značajni dokumenti i isprave u vezi samih posjeda Tovarnik, Sotin i Vukovar i njihovih obiteljskih transakcija poput darovnica, kupoprodajnih ugovora, instalacija u posjede, testamenti, reversi i važni dopisi upravitelja posjeda sa samim vlasnicima u Beč, Mainz ili druga mjesta. Za gornje spise postoje regesti s kratkim sadržajem, na njemačkom jeziku, kojega je, čini se, načinio još krajem prošlog stoljeća vlastelinski arhivar. Spisi su pisani latinski, njemački a ima nešto i na hrvatskom jeziku.

Spisi po Indeksu (br. kut. 458—470) — od početka XVIII do početka XX st. Već je rečeno da za manji dio spisa postoje signature u skladu s indeksom koji je načinjen na vlastelinstvu 1912. g. Vođeni su spisi abecednim redom po sadržaju od br. 1—940, no velik dio brojeva odnosno spisa nema. Tu se nalaze također značajni spisi kao: zemljišno katastarska pitanja, takse, urbarijalna pitanja, građevinarstvo, kriminalne parnice, odredbe i drugo.

Komitats Verordungen (kut. 280—182) — odredbe županije od 1819—1848. g. Županija je kao državna upravno-administrativna jedinica slala svoje naredbe, bilo vlastite bilo od viših upravnih tijela, vlastelinstvima da ih ova provedu na svojem području, a za neke postupke je bila drugostepeni organ. Za ove spise ne postoje, za sada, evidencije odnosno pomoćne knjige, već se trebaju tražiti u kutijama.

Korespondencija i izvještaji (kut. 448—457) — od 1850—1944. g. Ovdje su značajna pisma sa raznim ličnostima, društvima, gradovima izvan zemlje, a napose pisma i izvještaji upravitelja poput Hidegethy-ja, zatim familijarna pisma, nagodba oko Gaboša, molbe grofici i slično.

Tekući spisi (kut. 316—369). Neki od tih spisa nose brojeve urudžbenog zapisnika, ipak se nisu odlagali u vlastelinsku arhivu po brojevima nego prema svojevrsnom abecedno-predmetnom kombiniranom redoslijedu. Malo ih je sačuvano pa su svrstani kronološkim redom, od 1901—1945. godine.

Agrarni, posjedovni, dopisi osobne naravi (kut. 406—425) — u vezi agrara i drugih predmeta od 1854—1944. g. Spisi se odnose na problematiku prijelaza zemljišta od vlastelinstva na seljake i općine. Posebno se tretiraju pitanja rasterećenja, agrarna razdioba, kolonizacija prije rata i drugo.

Instanzen (kut. 276—279) — razni podnesci od 1819—1848. g. Nemaju posebnog pomagala za traženje, a sadrže razne molbe, zahtjeve, rješenja i drugo.

Contracten Unterthanen (kut. 283—284) — ugovori podanika od 1822—1837. g. Tu se nalaze razni ugovori između vlastelinstva i samih podanika o obradi zemlje, kupovini uroda, krčenju šuma, i drugo.

Gerichtliche, Politische, Oekonomische und Criminal Akten (kut. 6—203) od 1725—1850. g. Sadrže značajne sudske sporove koje je vodio vlastelinski sud. U njima se nađu vrijedni podaci iz raznih oblasti života kao i značajni dokumenti i isprave. Prvotno su bili odlagani po godinama i brojevima, no kasnije je vlastelinski arhivar sve sudske spise poredao po tekućim brojevima od početka sve do 1790. godine od broja 1—1873. Budući da za njih nije sačuvana odgovarajuća evidencija to je takva načinjena u Hist. arhivu u Osijeku, tj. abecedno kazalo sudskih predmeta. Za spise poslije 1790 god. postoji originalni Index (br. 74—79).

Urbarial Process (kut. 204—207) — sudski spisi koji raspravljaju urbarijalne predmete tj. međe, zemljišta i slično od 1789—1850. g.

Fiskalat Akten (kut. 208—228) — spisi državnog tužioca koji štiti pravdu i zakonitost javnosti. Idu od 1819—1872. g.

Spor između vlastelinstva i đakovačke biskupije (kut. 285) god. 1819—1848. Veći dio župa na području vukovarskog

vlastelinstva sve do 1783. godine potpadao je pod jurisdikciju pečujске biskupije, a nakon toga pod đakovačku. Sporovi su nastali zbog crkvene desetine i njenog ubiranja odnosno plaćanja sa strane vlastelinstva koje je uzimalo desetinu i bilo je dužno po ugovoru dati odgovarajuću vrijednost u novcu.

II Spisi se odnose na knjigovodstvo i blagajnu

Roboth Rechnung (kut. 229—247) — računi kuluka od 1811—1845. g. Tu se nalaze obračuni kmetskih obaveza naročito robote ili 'kuluka: koliko se, gdje, za koje poslove, kako i pošto radilo u feudalnom sistemu. Posebno su grupirani prema selima pa je zgodno pratiti radne obaveze i učestalost robota kod pojedinih sela.

Rationes perceptorales (kut. 248—253) — računi primitika od 1819—1914. g. U njima su sadržani svi primici od raznih kategorija primanje kao i od čega i koliko je vlastelinstvo primalo. Tako npr. od regalnih prava mesnice, ribarenja, točenja pića, takse za vašare, mlinove, mostove i drugo.

Blagajna, kasa i računi (kut. 426—447) od 1850—1944. g. U ovoj se grupi nalaze razni izvještaji, dopisi i računi direktora i inspektora vlastelinstva kao i raznih kuća i mjesta izvana, slanje i obračuni u novcu, namire, opomene, rasterećenja u vezi zemljišnih dugova, registri prodaje, maloprodaje, izdaci za građevinske djelatnosti, platne tabele, razni knjigovodstveno-financijski prilozi, primici i izdaci, porez i sl.

Inventari vlastelinstva (kut. 471—482) od 1853—1943. g. Na ovome mjestu mogu se naći osnovni popisi svega živog i mrtvog inventara na vlastelinstvu, po selima i prema predmetima. Iz njih se vidi ekonomsko stanje pojedinog doba i sredstva rada, te njihova osnovna vrijednost. Tu su strojevi, namještaj, stoka, knjige, oruđe i drugo.

Osiguranja polja i zgrada (kut. 567—570). Razna osiguravajuća društva nudila su svoje usluge za slučaj nesreće te je vlastelinstvo osiguravalo dio polja i objekata od nepredvidivih šteta. Tu se nalaze police raznih osiguravajućih društava, procjene šteta i slično, u vremenskom rasponu od 1878—1935. g.

III Obitelj Eltz

Fideicomiss, ostavine, personalia (kut. 580—587). Ostali su sačuvani neki personalni dokumenti iz grofovske obitelji kao npr. izvodi iz matica rođenih, školske svjedodžbe, oporuke, nagodbe, priznanja i slično, u vremenu od 1733—1945. g.

Smrtovnice i patronat (kut. 563—566). U jednoj kutiji nalaze se smrtovnice koje je vlastelinstvo primalo ili slalo, a u ostalim spisima koji se odnose na patronatsko pravo nad vjerskim objektima tj. župa-

ma, crkvama, zadužbinama te razrješenje patronatskog prava u vremenskom rasponu od 1732—1937. g.

Školstvo (kut. 553) u vremenskom rasponu od 1859—1944. g. Vlastelinstvo je uzdržavalo privatnu školu sa pravom javnosti za djecu svojih radnika i činovnika na pustarama Lipovača—Ovčara. Ovdje se nalaze iskazi školske djece, plaćanje školarine, ustupanje mjesta za gradnju gradske bolnice u Vukovaru, pretplata na časopise i drugo te vrsti.

Kuća »Zagreb« (kut. 554—556) od 1912—1945. g. Vlastelinstvo je u Zagrebu podiglo i kupilo dvije kuće koje je uzdržavalo i izdavalo za zakup. Tu su dokumenti o gradnji, stanarinama i uopće pitanja o vođenju kuće.

Penzionski fond (kut. 287—288) — nalaze se razne naplate i obaveze za penzioni fond te dodjela pomoći u slučaju nesreća i starosti. Spisi idu od 1844—1859. g.

Posjed Eltville (kut. 571—579) — Posjed Eltville je obitelj Eltz iz Vukovara dobila ženidbenim vezama. Tamo je imala svojega upravitelja, odlazila na stanovito vrijeme i time održavala stalne kontakte sa evropskim svijetom. Tu se pretežno nalaze dopisi, izvještaji, blagajna u vremenu od 1881—1945. g.

IV Konjušarstvo

Ergela (kut. 533—535) vlastelinstvo se bavilo uzgojem rasnih konja kako je to rečeno kod knjiga. Sačuvani spisi nam pružaju uvid u stanje i broj rasnih konja. Postoje matični listovi, zatim ergela Stančić, Karađorđevo, Lipik i Kutjevo s kojima je vukovarsko vlastelinstvo održavalo poslovne veze, potom dokumenti o prodaji konja, jugoslavensko društvo za uzgoj konja, izložba i drugo u vremenskom rasponu od 1852—1942. g.

V Govedarstvo i mljekarstvo

Hranidbeni iskazi (kut. 367—405) u vremenu od 1902—1945. g. Gornji iskazi sadrže podatke o tovu, prirastu stoke na mesu i mlijeku, način hranjenja, rasne pasmine goveda, svinja, ovaca. Ovi iskazi su vođeni po distriktima ili okruzima odnosno pustarama.

VI Građevinski spisi (kut. 286) Građevinska djelatnost je bila značajna za vlastelinstvo od samog početka, no ostalo je malo spisa od nje. Sačuvani su neki troškovnici i izdaci za vlastelinske gradnje npr. mostove, ceste, zgrade. Računa i podataka nađe se i u sumarnim iskazima izdataka, te u drugim spisima, naročito kod pojedinih pustara, vinarstva, te treba više traženja da se dođe do njih. Gornji spisi kreću se od 1848—1849. g.

VII Vinarstvo

Već je naprijed spomenuto da je vukovarski posjed imao dobre vinograde. U feudalno vrijeme dio vinograda je obrađivalo samo vlastelinstvo tj. u vlastitoj režiji, a dio vina je dobivalo od vinske desetine. Serija Vinska desetina (kut. 254—275) nam daje izvještaje i obračune za vinsku desetinu koliko je kmet imao vinograda, koliko je rodilo i koliko je bio dužan dati u ime desetine. Spisi su svrstani po selima a kreću se od 1763—1863. g. Za kasnije razdoblje podaci o vinogradarstvu se nalaze u seriji spisa Vinogradarstvo i podrum (kut. 529—532) u vremenskom rasponu od 1860—1944. g. Ovi spisi nam prikazuju vinogradarstvo u kapitalističkom periodu, napose površine vinograda, vrste vinove loze kao i vina, izdaci i primici, podrum, berbe pojedine vinograde kao Pajžoš, Vučedol i slično.

VIII Šumarski ured (kut. 518—528) u vremenu od 1862—1945. g. Šumarstvo, lov i ribolov spadali su pod ovaj ured koji je bio zasebna upravno-ekonomska jedinica. Spisi nisu većim dijelom sačuvani. Ostaci nam pokazuju o stanju građevinskog i gorivog drveta, sječi, vrstama i broju šumskih površina, sađenju ili pomlađivanju šume, zakupcima, izvozu, domaćim i stranim kupcima, izdacima i primicima i drugo. Unutar ovoga ureda nalaze se nešto malo i podaci o lovu i ribolovu.

IX Kudeljara i elektrana (kut. 536—552) u vremenu 1903—1927. Spisi se odnose na osnivanje kudeljare, nacрте, zapisnike, ugovore, sijanje konoplje i lana, njihove zalihe pa sve do krize i likvidacije, odnosno osnivanje dd za kudelju u Vukovaru, podavanje struje za grad Vukovar i poteškoće s proizvodnjom te likvidacija.

X Blagajna ormara i betonskih kasa (skraćeno BOB) (kut. 557—562) u vremenskom rasponu od 1891—1930. g. Idući u korak s vremenom vlastelinstvo se već na prijelazu prošlog u ovo stoljeće počelo orjentirati da ulaže kapital u industriju. Jedan od takvih vidova bila je gradnja tvornice za betonske ormare i kase u Vukovaru. Spisi nam daju uvid u skice i nacрте patenta, sisteme betonskih kasa, rad, poteškoće u poslovanju, propagandu, likvidaciju, zatim se ovdje nalaze nacрте za uskotračnu željeznicu za BOB i drugo.

XI Pustare i ekonomije (gospodarstva) (kut. 483—517) u vremenskom rasponu od 1855—1944. g. Vlastelinstvo je poslije feudalne reforme formiralo ekonomije ili gospodarstva te je vodilo posebno i pojedinačno iskaze i pratilo zasijane površine, žetvu, izdatke i primitke, radnu snagu, proračune pšenice i ostalih kultura, gnojenje, stanje usjeva, stoka, tov, muznost i drugo u sklopu pojedinih pustara ili ekonomija. Koz ove spise možemo pratiti primjenu raznih naprednih dostignuća, progres u plodinama i racionalno ekonomsko gospodarenje.

Vizite i drugi dio knjige

XII Posjedovni listovi (kut. 592—640) u vremenskom rasponu od 1756—1853. g. Posjedovni listovi su poredani po abecedi pojedinih mjesta i općina. Za svako mjesto se nalaze podaci o vlasnicima zemljišta, zatim vrste zemljišta kao oranice, vrtovi, livade, vinogradi i koliko koji seljak posjeduje. Popisi su pretežno na hrvatskom jeziku te možemo pratiti stanovnike pojedinih mjesta, količinu zemljišta u njihovom vlasništvu i kulture. Uz ove posjedovne listove nalaze se i geometrijski listovi (kut. 641—642) od 1793—1849. g. Tu su opisi međa pojedinih sela i njihovih hatara.

XIII Pod tom oznakom se nalaze karte o kojima smo govorili kod knjiga.

XIV Razno — Protocollum nundinale (kut. 588) — vašarski zapisnik, donosi popis tko je došao, odakle i kakvu je stoku doveo na vašar, da li je prodao uz stočni pasoš i drugo, a potječe iz 1861. godine.

Stampata (kut. 589—591) — iz kraja XVIII i XIX stoljeća. Tu su neki tiskani materijali sa sabora, razne odredbe, obrasci i formulari naročito za sastavljanje raznih popisa, sudska pitanja i odgovori na neke kazuse, rukopis rimskog prava za školu, instrukcije i drugo.

Zaključak

Radeći duže u Historijskom arhivu počesto sam susretao studente, profesore, stručne i znanstvene radnike koji su tražili teme i izvore za svoje radove pokraj bogatih izvora arhivske građe. No već nakon kraćeg razgovora, a još više rada, vidjeli su da je arhivska građa osnovni pisani izvor za povijest, poljoprivredu, industriju, sociologiju, prosvjetu, kulturu, šumarstvo, stočarstvo i druga područja te su mnogi zaronili i nisu se mogli otrgnuti od želje za daljnim istraživanjem. Brojne teme istraživačima nudi posebno ovaj naš slavonsko-baranjski i srijemski kraj, područje plodno žitaricama, industrijskim biljem, šumom, vinogradima i voćem, stokom i divljači te marljivim ljudima, da samo baciš sjeme i već daje stostruki urod. A ako se još i kultivira ova zemlja, može da prehrani mnoštvo živih bića i da im pruži obilje života. To su eto konkretne, praktične, korisne i tako potrebne teme i izvori koji nas obogaćuju i oploduju. Kroz prošla uspinjanja i napredovanja već je djelomično trasiran put do još boljih i većih prinosa, do još boljih i pravednijih odnosa, do još boljih i naprednijih rezultata, do još boljeg, ljepšeg i sretnijeg sutra. Ovo može nekome izgledati kao priča, ali je ta priča naša slavonsko-baranjska i srijemska stvarnost i svakodnevnica.

I da zaključim: nismo tako bogati ni primitivni a da bi morali ponavljati promašaje i greške prošlosti. Niti smo bez iskustva i mudrosti a da ne bi koristili napredne tekovine i uspjehe u agrikulturni, stočarstvu, šumarstvu i drugim područjima što su rezultat skoro 300 godišnjeg saznavanja i napora. Eto to je polazište i izvor iz kojeg teče, danas već,

snažna rijeka koja se širi, nadograđuje i obogaćuje. Od nekadašnjih 500 kg pšenice po jutru do današnjih 5000, od nekadašnjih paljenja hrastova šuma do današnjih predivnih hrastovnih salona, od nekadašnjih velikih pomora do današnjih higijenskih uvejta, od nekadašnjih uništavajućih poplava do današnjih korisnih tokova voda, od nekadašnjeg kmetovanja do današnje svestrane i slobodne ličnosti čovjeka. To nam pruža i saznanje zapisano kroz 300 godina ljudskog rada, znoja i uspjeha. Zato čitaoče zagrabi u izvor i uvjeri se i na podacima arhivske građe vukovarskog posjeda da je historia magistra vitae, ne samo za prošlost već napose za budućnost.

ZUSAMMENFASSUNG

STJEPAN SRŠAN: ARCHIVALIEN VUKOVARISCHES HERRSCHAFT.

Schon in die Einführung hat der Autor betont dass die Akten vukovarisches Herrschaft stellen ein erstklassige und grundlegende Quelle vor für die geschichtliche Untersuchungen, besonders eines wirtschaftliches Geschichte des Orts-Slavonien, Syrmien und nahestehender Gebieten, von XVII. Jahrhundert bis die Jahre 1945. Nach eines Darstellung des geschichtliches Entwicklung des Herrschaft der Autor gibt summarischen Übersicht hinterlassener Archivalien dieser Herrschaft.